

Моргунов, Ю. Ю. 1990. Функциональное назначение пограничных городищ Юго-Восточной Руси. В: Супруненко, О. Б. (ред.). *Археологические исследования на Полтавщине*. Полтава, с. 95—109.

Мурзін, В. Ю., Ролле, Р., Скорий, С. А. 1995. Дослідження курганів на території Більського городища. *Полтавський археологічний збірник*, 3, с. 79—86.

Шрамко, Б. А. 1987. *Бельское городище скифской эпохи (город Гелон)*. Киев: Наукова думка.

Шрамко, І. Б. 2006. Ранній період в історії геродотівського Гелону (за матеріалами розкопок зольника № 5). В: Черненко, Е. В. (ред.). *Більське городище та його округа (до 100-річчя початку польових досліджень)*. Київ: Шлях, с. 33—56.

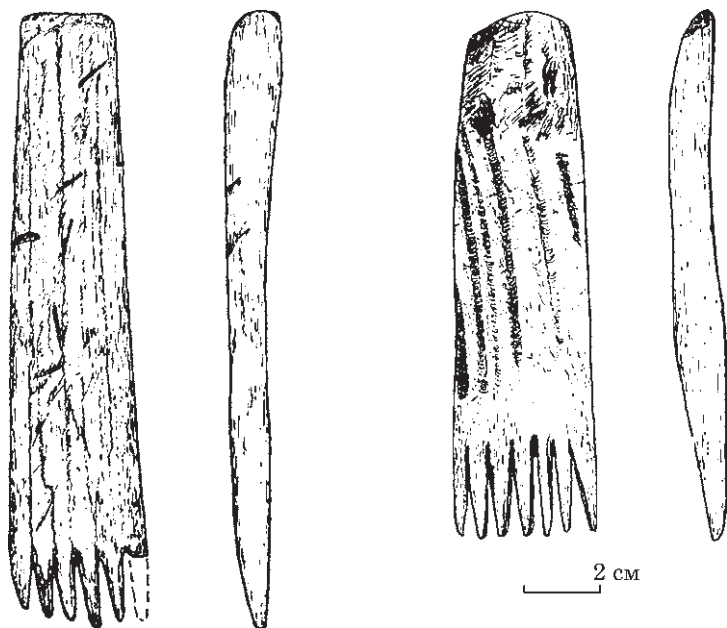
ЧОРНОЛІСЬКІ ГРЕБЕНІ ІЗ РУДКОВЕЦЬ

А. Ф. Гуцал

Гребені для чорноліської пори досить рідкісні. Їх знаходять поодинокі. При розкопках городища передскіфського часу в с. Рудківці на Хмельниччині трапилися два гребені. Це одночасні, виготовлені із розколеного рога оленя предмети. Один має довжину 12,5 см і ширину 2,6 — 3,6 см та 7 зубців, другий відповідно — 15,5, 2,5—3,6 см і 6 зубців. У першого — краї ручки підгесані ножем, у другого — підшліфовані. Довжина зубців зростає від 1,2 до 2,1 см, вони помітно заполіровані (рисунок).

Рудковецькі знахідки типологічно найближчі до гребенів із городища Глінжень II. Відрізняються вони розмірами. Глінженський екземпляр має довжину 27,2 см, ширина практично однакова (Гольцева, Кашуба 1995, с. 28, табл. LII: 8). Крім цього дещо різняться вони технологією виготовлення. Гребінка із Глінжени виготовлена із цілого куска рогу, затесаного на кінці, а рудковецькі знахідки — із відколеної пластини. Близьку аналогію маємо і в гребені, виявленому О. Мороженко на городищі Полкова Микитівка. У нього довжина 17,7 см, ширина 4,2—5,3 см, 10 зубців по 3,5 см. Робоча частина заполірована (Моруженко 1988, рис. 8: 17). До цієї групи слід зарахувати гребінки із Московського городища і поселення Жаботин. Перший має довжину близько 14 см, ширину 2,5—3,8 см і 6 зубців (Тереножкин 1961, с. 104, рис. 68: 3), другий відповідно — 11, 2—3 см і 5 зубців (Петровська 1973, с. 177, рис. 4: 24; Дараган 2011, с. 434).

Інший тип представлений пізнішим (ранньоскіфським) часом. Це група гребенів, яка має менше зубців. Такими є знахідки

Гребені з Рудковецького городища

з Бухалівки (Щербань 2018, рис. 1), Більського городища (Шрамко 1987, с. 96, рис. 11: 8), поселення на Острові Березань (Чистов та ін. 2012, табл. 82: 9).

Ще один варіант з декоративним оформленням ручки відомий за знахідками у Перебиківцях (Смирнова 2008, с. 151), Жаботині (Петровська 1973, с. 177, рис. 4: 23), Трахтемирові (Ковпаненко 2007, с. 91, рис. 1). Виготовлені вони переважно з кістки, мають фігурно оформлену ручку.

Отже, гребінці протягом кількох століть не залишалися однаковими. З часом мінялася їх величина, матеріал (ріг, кістка), кількість зубців, декоративне оформлення ручки, тому не варто всіх однаково інтерпретувати.

Дослідники в більшості випадків схильні були в таких виробках бачити знаряддя для розчісування і збору шерсті (Тереножкін 1961, с. 104; Гольцева, Кашуба 1995, с. 28). Б. Шрамко уточняв, що гребінці-скребки з короткими та не гострими зубцями, призначалися для вичісування шерсті із тварин, щоб не поранити шкіру (Шрамко 1987, с. 96). А. Щербань же бачив їхнє призначення як інструменту для створення узорного текстилю на ткацьких верстатах з вертикальним розташуванням ниток основи (Щербань 2018, с. 270).

Щодо останньої (за нашим трактуванням) групи гребінок дещо іншу точку зору мала Г. Смирнова. Вона висловила сумнів, що це не гребені в повному розумінні слова і допускала їх використання, наприклад, як виделок (Смирнова 2000, с. 152). При цьому вона навела приклад гребеня — ложечки зі скіфського кургану у Красногорівці на Нижньому Дону (Беспалый, Парусимов 1991, с. 190, рис. 6), який, напевно, чи слугував для розчісування пряжі. Як вважала дослідниця, скоріш за все вони використовувались для розчісування бороди чи зачіски (Смирнова 2000, с. 152). Використання таких виробів як предметів туалету допускав А. Щербань (Щербань 2018, с. 274).

Гадаємо, що такі твердження цілком аргументовані. І буде справедливим вважати, що спектр використання гребенів був широким від знарядь для ткацтва до туалетних предметів.

ЛІТЕРАТУРА

- Гольцева, Н. В., Кашуба, М. Т. 1995. *Глинжень II. Многослойный памятник Среднего Поднепровья*. Тирасполь: Мако.
- Дараган, М. Н. 2011. *Начало раннего железного века в Днепроградской Правобережной Лесостепи*. Киев: КНТ.
- Ковпаненко, Г. Т. 2007. Костяной орнаментированный гребень из Трахтемировского городища. В: Скорий, С. А. (ред.). *Ранний залізний вік Європи. Матеріали Міжнародної наукової конференції «До 100-річчя від дня народження Олексія Івановича Тереножкіна»*. Київ, Україна. 16—19 травня 2007 р. Київ; Чигирин: ІА НАН України, с. 90—91.
- Моруженко, А. А. 1988. К вопросу о памятниках раннего железного века в бассейне р. Ворскла. *Советская археология*, 1, с. 33—52.
- Смирнова, Г. 2008. О редком типе костяных гребней из раннескифских памятников лесостепи. В: Климовський, С. І. (ред.). *Старожитності Верхнього Придністров'я. Ювілейний збірник на честь 60-річчя Ю. М. Малеева*. Київ: Стилос, с. 150—152.
- Тереножкин, А. И. 1961. *Предскифский период на Днепроградском Правобережье*. Киев: АН УССР.
- Чистов, Д. Е. Зуев, В. Ю., Ильина, Ю. И., Каспаров, А. К., Новоселова, Н. Ю. 2012. *Материалы Березанской (Нижнебузской) античной археологической экспедиции*, 2: Исследования на острове Березань в 2005—2009 гг. Санкт-Петербург: Государственный Эрмитаж.
- Щербань, А. Л. 2018. Рогові гребінки передскіфсько-ранньоскіфського часу з Наддніпрянщини. *Археологічні дослідження Більського городища 2017*, с. 266—274.